

УДК 343.2.01

ПОЛІТИКА У СФЕРІ БОРТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА У СИСТЕМІ СУСПІЛЬНИХ НАУК

П. Л. Фріс, доктор юридичних наук, професор, завідувач навчально-наукової лабораторії дослідження політики у сфері боротьби зі злочинністю Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України та ДВНЗ «Прикарпатський юридичний інститут імені Василя Стефаника», Заслужений діяч науки і техніки України

Постановка проблеми. Серед численних питань, пов'язаних із дослідженням комплексу кримінально-правових наук в останні роки виділилася проблема місця та ролі у цій системі наук під назвою «політика у сфері боротьби зі злочинністю» та «кримінально-правова політика». Слід зазначити, що тривалий час у зв'язку зі становленням в Україні цих наук зазначеному питанню практично не приділялось належної уваги. Таке становище спостерігається і в країнах колишнього СРСР. Лише окремі науковці приділяли йому увагу, не піддаючи, при цьому, глибинній розробці. Останнім часом у наукових працях низки зарубіжних авторів це отримало певну розробку, хоча продовжує залишатися далеко не вирішеним, незважаючи на його важливість для подальшої розробки теоретичних основ боротьби зі злочинністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання змісту та ролі політики у сфері боротьби зі злочинністю та кримінально-правової політики розглядалися у працях В. І. Борисова, Н. А. Гуторової, К. Б. Марисюка, Н. А. Савінової, Ю. А. Пономаренка, В. Я. Тація, В. І. Тютюгіна та інших вітчизняних науковців. Питання про місце зазначених наук у комплексі наукових знань розглядалося у працях зарубіжних авторів, зокрема, М. М. Бабаєва, І. А. Ісмаїлова, С. В. Іванова, Н. О. Лопашенко, П. М. Панченка, Ю. Є. Пудовочкина та ін.

Метою статті є визначення місця наук «політика у сфері боротьби зі злочинністю» та «кримінально-правова політика» у системі суспільних наук у цілому та юридичних наук зокрема.

Виклад основного матеріалу. Одразу хотілося б зазначити, що, на превеликий жаль, на відміну від інших країн колишнього СРСР, в Україні розвиток теорії зазначених видів політики відбувся лише останніми десятиріччями. Мало того, у 90-ті рр. ХХ ст. в Україні взагалі питання про існування політики у сфері боротьби зі злочинністю (кримінальної, кримінально-правової) було дискусійним [1, с. 29–31]. Тривалий час залишалося дискусійним і питання щодо визначення того напрямку внутрішньої політики держави, який спрямований на боротьбу зі злочинністю. Низка науковців традиційно позначали її як кримінальну політику. Інші використовували терміни «антикриміногенна політика» [2, с. 832], «політика держави у сфері протидії злочинності» [3, с. 16] та інші визначення.

Серед українських науковців висловлюються також погляди щодо недоречності використання для визначення цього виду політики держави терміна «боротьба» і пропонується використання інших термінів, як-от: «протидія», «запобігання» та ін. При цьому така позиція обґрунтовується тим, що у будь-якій боротьбі повинен бути переможець і переможений, об'єктивна реальність свідчить про те, що перемогти злочинність як соціальне явище у цілому неможливо [4, с. 319–322]. Залишаючись на позиціях тих, хто продовжує використовувати термін «боротьба», зазначимо, що саме він визначає активну, цілеспрямовану, науково обґрунтовану діяльність держави, спрямовану на подолання злочинності як негативного соціального явища. Саме термін «боротьба» підкреслює активність цієї діяльності, тоді як інші визначення цього не роблять. До того

ж, Новий тлумачний словник української мови визначає зміст цього терміна, як: «2. Активне противенство, зіткнення між протилежними соціальними групами, станами, протилежними станами, течіями в суспільстві і т. ін., протистояння. 3. Діяльність, що має на меті подолати або знищити кого-, що-небудь» [5, с. 175]. Саме подолання, знищення злочинності було, є і залишається основним завданням цього виду політики. І нехай воно є недосяжним, однак і сьогодні, і в найближчій перспективі воно таким залишиться.

Протягом тривалого часу ми визначаємо цей вид політики як політику у сфері боротьби зі злочинністю, що і буде використовуватись у подальшому. При цьому політика у сфері боротьби зі злочинністю розуміється як вироблена Українською державою генеральна лінія, що визначає основні напрями, цілі і засоби впливу на злочинність шляхом формування кримінального, кримінального процесуального та кримінально-виконавчого законодавства, регулювання практики їх застосування, а також розробку й реалізацію заходів, спрямованих на запобігання злочинам [6, с. 12].

За останні роки було сформовано і поняття кримінально-правової політики, визначено її предмет, завдання, напрями, методи та інші питання, що входять до сфери її «інтересів», накопичений значний аналітичний матеріал¹, розроблена її доктрина [7].

Усе це вимагає у теперішній час визначитися із місцем політики у сфері боротьби зі злочинністю та кримінально-правової політики у зв'язці «соціальні науки – юридичні науки – наука політики у сфері боротьби зі злочинністю – наука кримінально-правової політики», дати відповідь на запитання: «Чи є кримінально-правова політика самостійною наукою, чи являє вона складовий елемент науки кримінального права?»

Однак спочатку необхідно визначитися із підходами до розуміння змісту як політики у сфері боротьби зі злочинністю у цілому, так і кримінально-правової політики як її системоутворюючого елемента.

Видатний німецький вчений Ф. фон Ліст у своїй класичній праці «Завдання кримінальної політики» розглядав її як самостійну

¹ Див. роботи В. І. Борисова, К. Б. Марисюка, А. А. Мітрофанова, Н. А. Савінової, В. Я. Тація, В. І. Тютюгіна, П. Л. Фріс та ін.

гілку науки кримінального права, що «може бути протиставлена кримінальному праву у тісному змісті, з одного боку, і кримінальній біології, а також кримінальній соціології – із другого боку». У зв'язку із цим він визначав кримінальну політику як «сукупність підстав, що спираються на наукове дослідження причин злочинності і дії, що вироблені покаранням, – підстави, погодившись з якими держава за допомогою покарання і споріднених йому інститутів повинна боротися зі злочинністю» [8, с. 7]. Як бачимо, вчений розумів «кримінальну політику» скоріше за все як те, що ми сьогодні позначаємо як «політику у сфері боротьби зі злочинністю», оскільки включав до неї не лише кримінально-правові заходи боротьби, а й «споріднені інститути». Тим не менше, для аналізу поставленого питання важливим для нас є не стільки оцінка Ф. фон Лістом змісту цієї політики, скільки визначення її як самостійної гілки науки кримінального права, тобто включення її до предмета кримінально-правової науки.

Засновник вітчизняної науки кримінальної політики, видатний український вчений М. П. Чубинський розглядав її виключно як складовий елемент кримінально-правової науки, досліджуючи її співвідношення з етіологією права, догматикою, соціологією, антропологією та іншими науками [9, с. 1–2].

Характеризуючи на початку ХХ ст. науку кримінальної політики, видатний російський учений С. К. Гогель зазначав, що, незважаючи на те, що погляди щодо її змісту та завдань на той час ще не повністю були вироблені, однак за загальною оцінкою вона є прикладною до догми кримінального права. При цьому він категорично заперечував проти такого підходу, оскільки він «заснований на неправильному погляді на завдання і зміст основної науки. Як таку основну науку жодним чином не може бути визнано догму кримінального права, що і сама є ні чим іншим, як прикладною наукою – систематизацією одного з видів боротьби зі злочинністю – репресії» [10, с. 3]. Аналізуючи місце кримінальної політики, яку, до речі, він також розумів її скоріше як політику у сфері боротьби зі злочинністю, автор відзначав, що вимога визнання «політики» як самостійної науки взагалі була притаманна німецькій науці державного управління останньої чверті ХІХ ст. С. К. Гогель у зв'язку із цим аналі-

зував праці В. І. Сергєєвича «Завдання та метод державних наук» (1871), Фріца ван Калькера «Політика як наука» (1898) та, за його словами, «одного з найвидатніших захисників політики як науки» Ф. фон Гольцендорфа, автора книги «Основи політики» (1877). Він погоджувався з позицією останнього, який зазначав, що предметом науки політики має бути вивчення реалізації державних цілей, і підкреслював, що «черпаючи дані з основної науки, політика повинна бути путівником і наставником реальної політики в усіх її галузях».

При цьому С. К. Гогель відмічав: «Догма кримінального права, що вся побудована за системою цивільного права, – спадщина не явища, а лише юридичні форми цих явищ, забувають тому про дійсне життя, виявляється неспроможною для висвітлення існуючої злочинності, її причин, звичайно, і заходів боротьби зі злочинністю. Зрозуміла тому потреба і тут в якійсь новій науці. Але чи може ця нова наука з'явитися як додаткова до догми, з одного боку, і як верховний показник у справі боротьби зі злочинністю – з другого, як цього вимагають багато сучасних вчених?» [10, с. 4]. Даючи негативні відповіді на обидва поставлені запитання автор у подальшому тим не менше визнавав за кримінальною політикою право здійснювати вплив на визначення шляхів і методів кримінально-правової боротьби зі злочинністю (застосування репресії) як основне завдання науки кримінальної політики.

А. А. Піонтковський, аналізуючи питання, яке розглядається, висловлював думку, що кримінально-правова політика (кримінальна політика), є галуззю кримінального права, а не самостійною наукою [11, с. 11]. Однак при цьому він виходив із того, що «перетворення кримінальної політики пролетарської держави у науку є важливим завданням сучасної марксистської теорії кримінального права. Без теоретичної розробки кримінальної політики пролетарської держави в наш час не можна вести мову про марксистську теорію кримінального права» [12, с. 6–7].

Радянські вчені-криміналісти, розглядаючи питання кримінальної політики у другій чверті ХХ ст., концентрували свою увагу не на розкритті її місця в системі наук, а на механізмі її впливу на чинне кримінальне законодавство. При цьому вони, використовую-

чи термін «кримінальна політика», фактично мали на увазі те, що ми сьогодні позначаємо як «кримінально-правова політика», відділяючи її від науки кримінального права. Вони вважали, що її завданням є визначення шляхів вдосконалення кримінального законодавства як основного інструменту боротьби зі злочинністю [13; 14]. Так, зокрема, О. Я. Естрін зазначав, що «основні питання кримінальної політики – питання про цілі кримінальної репресії, питання про критерії та методи визначення роду і міри репресії кожному конкретному засудженому...» [14, с. 3]. Убачається, що автор виводить кримінальну політику (а точніше, кримінально-правову політику) за межі науки кримінального права, розглядаючи її як самостійний науковий напрям.

У подальшому, у зв'язку з фактичним припиненням дослідження як проблем політики у сфері боротьби зі злочинністю у цілому, так і проблем кримінально-правової політики зокрема, що було викликано відомими історичними процесами, питання, що аналізуються, в науковій літературі не розглядалися. Лише наприкінці 50-х рр. XX ст. вони знов стають предметом дослідження вчених.

Так, М. О. Беляєв розглядав кримінальну політику як політику у сфері боротьби зі злочинністю, як самостійну діяльність держави, що «спрямована на боротьбу з суспільно небезпечними діяннями...», не отожднюючи її із кримінально-правовою наукою [15, с. 118–119].

О. А. Герцензон, схиляючись до розуміння кримінальної політики як політики у сфері боротьби зі злочинністю, включав до її обсягу не лише спеціальні заходи (кримінально-правові, кримінально-процесуальні (по-новому кримінальні процесуальні), кримінологічні, виправно-трудова (по-новому – кримінально-виконавчі), криміналістичні), а й заходи суто соціального характеру (економічні, ідеологічні, медичні тощо) [16, с. 179].

П. С. Дагель, який стояв практично на тих сам позиціях, що і О. А. Герцензон, писав: «радянська кримінальна політика – це політика КППС і Радянської держави у сфері боротьби зі злочинністю. Вона визначає основні напрями, цілі та засоби боротьби зі злочинністю і відбивається в партійних документах, нормах радянського права та діяльності державних органів, громадських

організацій і всіх трудящих, спеціально спрямованої на цю боротьбу» [17, с. 16].

В. А. Владимиров і Ю. І. Ляпунов відзначали, що «в аспекті свого об'єктивного прояву у соціальній та правовій дійсності кримінальна політика повинна розглядатися і як реальне втілення директивно-керівних ідей, установок і вимог ... у змісті і функціях кримінального, кримінально-процесуального та виправно-трудоного законодавства, в системі, силах і засобах органів кримінальної юстиції, а також у застосовуваних ними стратегії, тактиці, методах і професійно-технічних засобах і прийомах боротьби зі злочинністю» [18, с. 7].

Подібної точки зору дотримувалися і низка інших дослідників, які фактично виводили кримінально-правову політику (політику у сфері боротьби зі злочинністю) із правової сфери¹.

Однак В. М. Кудрявцев розглядав кримінальну політику виключно як кримінально-правову політику, визначаючи, що «під кримінальною політикою розуміється тільки та частина державної політики в галузі боротьби зі злочинністю, яка здійснюється засобами і методами кримінального права» [19, с. 16].

Подібної точки зору дотримуються і зарубіжні науковці. Так, польський дослідник Я. Пискорський виносить кримінальну політику (політику у сфері боротьби зі злочинністю) за межі відповідних галузей права і зазначає, що «політика – це будь-яка діяльність, що пов'язана із реалізацією влади», а кримінальна політика – «це політика (кримінальна. – П. Ф.) у галузі створення права, що охоплює як процеси криміналізації та декриміналізації, так і норми (кримінального. – П. Ф.) процесу та виконання (покарань. – П. Ф.)» [20, с. 17, 19].

І. А. Ісмаїлов взагалі виносить кримінальну політику (політику у сфері боротьби зі злочинністю) за межі наук правового циклу і розглядає її як кримінальну політологію, частину політичних наук. Він, зокрема, зазначає, що здійснений аналіз «дозволяє дійти висновку про наявність і необхідність організаційного оформлення в самостійну наукову галузь суспільствознавства кримінальної політоло-

¹ Див. праці М. І. Загородникова, М. О. Стручкова, Л. Д. Гаухмана, П. М. Панченка, О. І. Коробєєва, О. В. Усса, Ю. В. Голика, С. С. Босхолова та ін.

гії як науки, покликаної вивчати властивості, зв'язки і відносини кримінальної політики як єдиної системи, і надавати: а) відповідним органам інформацію, здатну служити основою для прийняття рішень про організацію, оптимальний режим функціонування та вдосконалення системи впливу на злочинність на певні періоди часу і на перспективу; б) галузевим наукам, що обслуговують окремі підсистеми боротьби зі злочинністю, інформацію, яка орієнтує їх про загальні завдання, стан, тенденції розвитку, принципах системи боротьби зі злочинністю як цілісності» [21, с. 128].

На відміну від останнього вченого, П. М. Панченко вважав, що кримінальна політика (політика у сфері боротьби зі злочинністю) належить до науки правового управління, будучи її частиною [22, с. 128–129].

Зважаючи на відсутність у науці єдиного розуміння змісту кримінальної політики, належності її до тієї чи іншої сфери наукового пізнання, Г. М. Мінковський зазначив: «як би не іменувалися напрями діяльності держави і суспільства, пов'язані з боротьбою зі злочинністю, йдеться про найважливішу складову частину внутрішньої політики, що забезпечує ефективне функціонування економічної, ідеологічної та соціальної політики» [23, с. 7].

Здійснений аналіз підходів до розуміння змісту політики у сфері боротьби зі злочинністю та кримінально-правової політики виявив, що мало хто з науковців розглядав питання про існування науки політики у сфері боротьби зі злочинністю та кримінально-правової політики, а також її місце у системі соціальних наук.

Окрім П. М. Панченка та І. А. Ісмаїлова, позиції яких датуються 80-ми рр. ХХ ст., останнім часом з цього питання конкретно висловилися лише Н. О. Лопашенко, М. М. Бабаєв та Ю. Є. Пудовочкін.

Н. О. Лопашенко стверджує, що «на сьогоднішній день кримінальна політика (кримінально-правова політика. – *П. Ф.*) як самостійна галузь наукового знання, в межах кримінального права повністю склалась (розрядка наша. – *П. Ф.*)» [24, с. 7].

М. М. Бабаєв та Ю. Є. Пудовочкін, аналізуючи питання стосовно політики у сфері боротьби зі злочинністю, висловлюють точку зору про існування самостійної науки кримінальної політики (політики у сфері боротьби зі злочинністю) [25, с. 7–8].

Однак слід зазначити, що далеко не всі науковці, які аналізували питання про наукову самостійність політики у сфері боротьби зі злочинністю та кримінально-правової політики, підтримують цю точку зору. Так, С. В. Іванов, зокрема, зазначає: «Кримінальна політика як галузь наукового знання, предметом дослідження якої виступає однойменний напрям державної діяльності, у вітчизняній (мається на увазі російській. – П. Ф.) юридичній доктрині практично не сформувалася» [26, с. 8]. Таку ж позицію займає й В. С. Устїнов [27, с. 393]. Правда, задля справедливості слід зазначити, що висловлена останніми точка зору належить до 2003–2006 рр., а позиції тих, хто відстоює самостійність наук, що розглядаються, сформовані останнім часом.

В українській кримінально-правовій теорії поняття «політика у сфері боротьби зі злочинністю» і «кримінально-правова політика» розглядаються як окремі феномени, і фактично не існує суперечностей стосовно розуміння змісту цих понять. Підхід до розуміння політики у сфері боротьби зі злочинністю був висловлений вище. Кримінально-правова політика визначається як системоутворюючий елемент політики держави у сфері боротьби зі злочинністю, що розробляє стратегію і тактику, формулює основні завдання, принципи, напрями і цілі кримінально-правового впливу на злочинність, виробляє засоби їх досягнення і відбивається в нормах законодавства про кримінальну відповідальність, практиці їх застосування, актах офіційного тлумачення Конституційним Судом України кримінально-правових норм, постановках Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ з питань застосування спеціалізованими судами законодавства про кримінальну відповідальність, судових рішеннях Верховного Суду України з приводу неоднакового застосування норм матеріального права (складові кримінально-правової політики) [28, с. 60]. При цьому питання про наукову приналежність кримінально-правової політики в українській науковій літературі не обговорювався.

Убачається, що в національній науці теж потрібно визначитись з оцінкою місця політики у сфері боротьби зі злочинністю та кримінально-правової політики у системі наук.

Для того щоб підійти до відповіді на поставлене запитання, доцільно, у першу чергу, проаналізувати підходи до розуміння феномену «наука» з позицій філософії і соціології. Загальновідомо, що наука являє собою надзвичайно важливу сферу людської діяльності, яка покликана виробляти і теоретично систематизувати знання про об'єктивну дійсність.

Загальноприйнято виділяти три основні аспекти розуміння змісту поняття «наука»:

- 1) наука як різновид діяльності;
- 2) наука як відповідна система знань;
- 3) наука як соціальний інститут.

Перший аспект є розумінням науки як впорядкованої системи знань про природу та суспільство, оцінку, характеристику процесів розвитку. Наука вивчає їх як відповідні об'єкти, що виникають, існують, функціонують та розвиваються за власними законами. Наука вивчає світ у його об'єктивному вимірі, а не у людській свідомості.

Другий аспект – системність наукового пізнання, є відповідною системою знань, впорядкованих згідно із тими чи іншими обраними критеріями, в основі яких перебувають теоретичні засади, що й об'єднують знання в цілісну органічну систему. Наука є дисциплінарно організованою системою, що складається з різноманітних галузей знання. Будь-яка з цих галузей, будучи самостійною, тим не менше, перебуває у зв'язку і взаємодії з усіма іншими, утворюючи у сукупності та єдності систему наук. Ця система є складною і самодостатньою. Для неї є характерним внутрішній розвиток, без якого вона стає мертвою, що, у тому числі, забезпечується за рахунок розвитку її складових – галузевих наук. Цей розвиток призводить до появи нових галузей знань як систем і підсистем із відповідними інтегративними зв'язками. Одночасно існують науки, що використовують у своєму арсеналі теоретичні засади, методи, які належать до конкретних галузей науки. У цьому випадку слід вести мову про міжгалузеву науку.

Третій аспект – соціальний. Як соціальний інститут наука являє собою відповідну сукупність учених і наукових колективів, що представляють різні за своїми теоретичними позиціями наукові

школи, традиції, парадигми, дослідницькі програми, теорії, галузі науки, які не просто різні, а часто протилежні за своїми поглядами та цінностями.

Виходячи зі сфери знань, здійснюється диференціація науки – на першому рівні система знань поділяється на природні науки і гуманітарні науки. У подальшому ця диференціація поглиблюється у кожній із зазначених сфер. По мірі накопичення знань з будь-якої науки виділяються більш вузькі, приватні галузі, що згодом виокремлюються у самостійні науки, розширюючи і поглиблюючи диференціацію. Внутрішня будова будь-якої науки має власну структуру, що включає в себе: філософсько-складові основи, відповідну існуючу «картину» явища, бачення її ідеального вигляду, аргументовані шляхи досягнення ідеалу.

Важливою характерологічною ознакою науки є наявність наукової теорії, що передуює виникненню науки. Теорія – це найвища форма пізнання, найвищий рівень синтезу наукових знань про відповідне явище. Теорія будується на конкретних знаннях, наповнена конкретним змістом.

Будь-яка наука має власний предмет, який за своїм змістом не співпадає з предметами інших наук.

Оцінюючи сучасний стан науки, слід зазначити, що вона є суворо структурованою і внутрішньо організованою. Її утворюють різні галузі знань, які, будучи повністю самостійними, тим не менш, взаємодіють між собою, утворюючи у цілому те, що ми визначаємо як систему наук. Система наук за своєю природою є надзвичайно складним явищем, що перебуває у постійному розвитку, викликає появу нових галузей знань і, як наслідок, появу нових галузей науки, які, у свою чергу, вступають в інтегративні зв'язки з існуючими науками, розвиваючи тим самим усю систему наук. Цей процес є постійним.

Сучасна юридична наука, у цілому, може бути визначена як сукупність знань про право. При цьому предмет кожної із наук, що входять до родового поняття «юридична наука», різняться один від одного. С. С. Алексєєв вважає, що предмет юридичної науки може бути розглянутий у двох площинах: а) із позиції правового регулювання, що утворює право як систему юридичних норм, та б) із

точки зору змісту правового регулювання. При цьому у першій він включає суспільні відносини як предмет правового регулювання; нормативні юридичні акти, правовідносини, індивідуальні акти, правосвідомість та правову культуру; формування та дію права, ефективність правових норм. У другій – закономірності права, догму права, техніку юриспруденції [29, с. 17–33].

Систему юридичної науки, як відомо, утворюють загальнотеоретичні науки, галузеві науки, міжгалузеві науки, науки міжнародного права, наука порівняльного права та прикладні юридичні науки.

Різні елементи науки (загальнотеоретичні, галузеві, міжгалузеві та інші науки) не являють собою «річ у собі», активно взаємодіють, доповнюючи і розвиваючи одна одну. Це приводить до появи новітніх наук, що виникають у зв'язку із розвитком суспільних відносин, на рівні нових галузей знань або викристалізуються завдяки накопиченню знань про відповідне явище.

Таким чином, вихідними моментами для визначення тієї чи іншої галузевої науки як самостійної слід вважати:

- наявність власної сфери об'єктивної дійсності, щодо якої здійснюється аналіз (предмета науки);
- наявність розробленої теорії;
- наявність власної внутрішньої структури;

До цього переліку вбачається необхідним додати ще одну характерологічну ознаку – наявність у навчальних планах закладів вищої освіти навчальної дисципліни, відповідного курсу, присвяченого конкретній науці.

Визначивши основні характерологічні ознаки науки, спробуємо проаналізувати їх наявність (або відсутність) у політиці у сфері боротьби зі злочинністю та кримінально-правовій політиці. Проте перед спробою здійснення такого аналізу доцільно стисло зупинитися й на визначенні змісту феномену «політика», який є фундаментальним для аналізованих видів діяльності.

Політика являє собою надзвичайно складну сферу суспільних відносин, оскільки до її основних завдань належить управління суспільством. При цьому таке управління повинно здійснюватися з урахуванням суспільних інтересів різних соціальних груп, що

часто є взаємовиключними. Цим терміном сьогодні позначають різні види керівництва та впливу, що здійснюються відносно відповідних суспільних явищ, суспільних відносин чи відповідних регіонів (територій) або здійснюється відповідними структурами чи службовими особами (наприклад, президентом країни) і т. ін. Отже, політика є сферою діяльності, що пов'язана із розподілом і здійсненням влади як усередині держави, так і в міждержавних відносинах, та реалізується здійснюється в інтересах суспільства (в демократичних країнах), відповідної соціальної групи, що перебуває при владі, натовпу (при охлократії), окремої особи (у тоталітарних країнах). Метою політики є регулювання відносин між великими соціальними групами, що засновується на законах, які спираються на політичну владу. Звичайно, в демократичних країнах метою політики є досягнення безпеки суспільства.

Політика являє собою особливу, відмінну від інших, державно-владну сферу суспільного життя, що у цій же сфері й реалізується.

У зв'язку із цим часто політику визначають як:

- формулювання завдань у сфері державного управління та розробки курсу, на базі якого приймаються державницькі рішення та визначаються заходи з їх реалізації;
- мистецтво управління державою та ін.

Як наука політика вивчає умови та способи здійснення цілей держави. Як мистецтво – пристосування до цих цілей і користування способами для досягнення цілей держави.

Виходячи із висловлених базових позицій, спробуємо визначитись із існуванням самостійних наук «політика у сфері боротьби зі злочинністю» та «кримінально-правова політика».

Для цього дамо відповіді на низку питань:

1. Чи має політика у сфері боротьби зі злочинністю та кримінально-правова політика власну сферу об'єктивної дійсності, щодо якої здійснюється управління?

Убачається, що на це питання можна дати виключно позитивну відповідь. Як наука політика у сфері боротьби зі злочинністю вивчає умови та способи досягнення цілей держави, пов'язаних з охороною найважливіших суспільних відносин, благ та інтересів членів суспільства, реалізацією принципу невідворотності покарання, вико-

нанням покарання та ресоціалізацією засуджених, запобіганням злочинам, зниженням рівня злочинності в країні, досягненням позитивних змін у її структурі та ін.

Кримінально-правова політика вивчає можливості, розробляє механізми вирішення питання охорони найважливіших суспільних відносин, благ та інтересів виключно за допомогою кримінального права.

За схемою, запропонованою А. А. Алексєєвим, політика у сфері боротьби зі злочинністю та кримінально-правова політика перебувають у першій площині, що характеризує предмет юридичної науки [29, с. 38].

Предмет політики у сфері боротьби зі злочинністю становлять:

- основні принципи впливу на злочинність;
- визначення основних методів здійснення цього впливу;
- координація (узгодження) методів впливу на злочинність між складовими політики у сфері боротьби зі злочинністю;
- визначення найбільш ефективних заходів впливу на злочинність;
- оптимізація діяльності органів кримінальної юстиції, суду, органів та установ, що здійснюють діяльність з запобігання злочинам; законодавча координація їх діяльності.

Предмет кримінально-правової політики становлять:

- основні принципи кримінально-правового впливу на злочинність;
- установлення кола суспільно небезпечних діянь, що визнаються злочинними (криміналізація), і виключення тих або інших діянь із числа злочинів (декриміналізація);
- установлення характеру караності суспільно небезпечних діянь (пеналізація і депеналізація), умов звільнення від кримінальної відповідальності або від покарання, зниження покарання нижче межі, передбаченої нормою кримінального закону, або заміна тяжких його видів менш тяжкими;
- визначення альтернативних покаранню заходів кримінального характеру (замінюючих заходів), а також заходів, що застосовуються разом із покаранням (підкріплюючих заходів);
- тлумачення законодавства в галузі боротьби зі злочинністю з метою з'ясування й роз'яснення його точного значення;

- діяльність правоохоронних органів щодо застосування норм й інститутів кримінального закону, з'ясування їх ефективності;
- визначення шляхів підвищення ефективності впливу кримінально-правових заходів на правосвідомість населення (правове виховання).

Як наочно видно, предмет кримінально-правової політики за своїм змістом не співпадає з предметом науки кримінального права, який визначається як кримінальне законодавство та практика його застосування [30, с. 23].

Ще Ф. фон Ліст, визначаючи місце кримінально-правової політики у системі наук, зазначав: «Кримінальна політика (кримінально-правова політика. – П. Ф.) означає систематичне зібрання тих основних положень, відповідно до яких держава повинна вести боротьбу зі злочинністю при посередництві покарання і суміжних йому встановлень» [8, с. 7]. І далі: «До науки кримінального права відповідно до змісту цього вислову входить у будь-якому випадку тільки правовий розгляд злочину і покарання» [8, с. 8]. Таким чином, політика вивчає об'єктивні потреби держави, тоді як законодавство розробляє нормативний механізм задоволення цих потреб.

У зв'язку із цим позиція Н. О. Лопашенко, яка була наведена вище, не може бути сприйнятою. Кримінально-правова політика сформувалася як самостійна галузь науки в системі наук кримінально-правового циклу.

2. Чи розроблена на сьогодні цілісна теорія політики у сфері боротьби зі злочинністю та кримінально-правової політики? За останні десятиріччя в Україні і в інших країнах – республіках колишнього СРСР здійснено низку досліджень, спрямованих на розробку як політики у сфері боротьби зі злочинністю у цілому, так і кримінально-правової політики зокрема. Однак, якщо бути абсолютно об'єктивним, то слід зазначити, що у своїй більшості дослідники зосереджували увагу скоріше на кримінально-правовій політиці, ніж на політиці у сфері боротьби зі злочинністю у цілому. При цьому перша досліджувалася як загалом, так і в розрізі окремих її напрямів. Дослідженню було піддано окремі її елементи – завдання, напрями, методи та ін. Накопичений теоретичний матеріал дозволив підійти до розробки доктрини кримінально-

правової політики, що, без сумніву, є вінцем наукового пошуку. Усе це дає підстави стверджувати, що в нашій країні створена теорія кримінально-правової політики як самостійний науково обґрунтований напрям. Висловлена точка зору жодним чином не містить ствердження про закінчення теоретичних пошуків. Як і у будь-якій науці немає межі для дослідження. Особливо це торкається суспільних наук, які залежні від соціуму, що перебуває у постійному розвитку та видозміні. На жаль, цього не можна сказати відносно політики у сфері боротьби зі злочинністю у цілому, яка потребує продовження наукового пошуку, розробку власної теорії та доктрини.

3. Чи притаманні наукам, що аналізуються, власні внутрішні структури? Відповідь на це питання повинна бути ствердна, що вже розглядалось вище. Як науці політиці у сфері боротьби зі злочинністю, так і науці кримінально-правовій політиці притаманні власні внутрішні структури, які включають в себе: задачі цих видів політики, їх джерела, типи, принципи, історію розвитку, методи здійснення, ефективність, бачення законодавчих ініціатив у галузі боротьби зі злочинністю як у цілому, так і кримінально-правовими методами.

4. І останнє питання – чи передбачені в навчальних планах вищих закладів освіти відповідні навчальні дисципліни? Перші курси кримінальної політики викладались в навчальних закладах Російської імперії ще на початку ХХ ст. Буремні події, пов'язані із жовтневим переворотом 1917 р., відомими подальшими процесами тоталітаризації політичного режиму в СРСР, що призвели до монополії спочатку однієї людини, а у подальшому – невеликої групи людей на право формування будь-якої політики, у т. ч. у сфері боротьби зі злочинністю та кримінально-правової, зокрема, призупинили як теоретичну розробку цих видів політики, так і виключили можливість їх викладання у вищих навчальних закладах.

Лише з середини 80-х рр. ХХ ст. в Академії МВС СРСР була створена профільна кафедра і почав викладатися курс соціології кримінального права. У 1979 р. ця кафедра була реорганізована у кафедру кримінальної політики, яку очолив професор Г. М. Мінковський.

В Україні з кінця 80-х рр. ХХ ст. курс кримінальної політики викладався у Київській вищій школі МВС СРСР проф. П. П. Михайленко. Окремими темами та курсами політика у сфері боротьби зі злочинністю викладається у низці вищих навчальних закладів як України, так і країн пострадянського простору. В Юридичному інституті Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника для студентів, що готуються за освітньою програмою «Спеціаліст» викладається курс «Політика у сфері боротьби зі злочинністю». Для студентів, що проходять навчання за освітньою програмою «Магістр», викладаються курси «Кримінально-правова політика в системі політики у сфері боротьби зі злочинністю», «Кримінальна процесуальна політика», «Кримінально-виконавча політика» та «Кримінологічна політика».

Здійснений вище аналіз дає підстави для таких висновків:

1. Політика у сфері боротьби зі злочинністю є міжгалузевою (юридико-політичною) наукою, що вивчає потреби держави у сфері боротьби зі злочинністю та розробляє пропозиції для формування законодавчих механізмів задоволення цих потреб.

2. Кримінально-правова політика є галузевою наукою кримінально-правового циклу, що вивчає потреби держави у сфері охорони найважливіших суспільних відносин, благ та інтересів особи засобами кримінально-правового впливу за допомогою притаманних їй методів криміналізації та декриміналізації, пеналізації та депеналізації, розробляє пропозиції щодо законодавчого забезпечення задоволення цих потреб.

3. На сьогодні в Україні розроблені основні теоретичні підходи до розуміння змісту науки політики у сфері боротьби зі злочинністю та створені умови для розробки її доктрин і законодавчої концепції її реалізації.

4. Теорія кримінально-правової політики України отримала достатню розробку, що дало можливість сформулювати її доктрину. Крім того, здійснено розробку теорій кримінально-правової політики за окремими напрямками, теоретичний аналіз низки її приватних проблем. Усе це відкриває можливості розробки та прийняття на законодавчому рівні концепції кримінально-правової політики України на середньочасову (10 років) перспективу.

Перелік літератури

1. Даньшин І. М. Кримінальна політика: за і проти / І. М. Даньшин, А. Ф. Зелінський // Право України. – 1992. – № 8. – С. 29–31.
2. Мельник М. І. Антикриміногенна політика / М. І. Мельник // Енциклопедія Сучасної України. – К. : Укр. енцикл., 2001. – Т. 1. – С. 832.
3. Кримінальне право України : в 2 т. Т. 1. Загальна частина / М. І. Бажанов, В. В. Сташис, В. Я. Тацій та ін. – К. : Правові джерела, 2002. – 432 с.
4. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології : в 3 кн. Кн. 1. Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки / Анатолій Петрович Закалюк. – К. : Видав. дім «Ін Юре», 2007. – 423 с.
5. Новий тлумачний словник української мови. Т. 1. – К. : Аконіт, 1998. – С. 175.
6. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми / П. Л. Фріс. – К. : Атіка, 2005. – 329 с.
7. Правова доктрина України : у 5 т. Т. 5. Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батиргареева. – Х. : Право, 2013. – 1240 с.
8. Франц фон Лист. Задачи уголовной политики. Преступление как социально-патологическое явление / Ф. фон Лист. – М. : ИНФРА-М, 2004. – 103 с.
9. Чубинский М. П. Курс уголовной политики / М. П. Чубинский. – СПб. : Типогр. т-ва «Обществ. польза», 1912. – С. 1–2.
10. Гогель С. К. Курс уголовной политики в связи с уголовной социологией / С. К. Гогель. – М. : ИНФРА-М, 2010. – 385 с.
11. Пионтковский А. А. Наука уголовного права, ее предмет, задачи, содержание и значение / А. А. Пионтковский. – Ярославль : Типо-литография Э. Г. Фальк, 1895. – 88 с.
12. Пионтковский А. А. Марксизм и уголовное право / Андрей Андреевич Пионтковский. – М. : НКЮ, 1927. – 95 с.
13. Основы и задачи советской уголовной политики / под ред. Е. Г. Ширвиндта. – М. ; Л., 1929. – 155 с.
14. Эстрин А. Я. Развитие советской уголовной политики / А. Я. Эстрин. – М., 1933. – 244 с.
15. Беляев Н. А. Понятие советского исправительно-трудового права и основные принципы советской исправительно-трудовой политики / Н. А. Беляев // Вестн. ЛГУ. Серия экономики, философии, права. – 1958. – № 5. Вып. 1. – С. 118–119.

16. Герцензон А. А. Уголовное право и социология / А. А. Герцензон. – М. : Юрид. лит., 1970. – 286 с.
17. Дагель П. С. Значение XXVI съезда КПСС для советской уголовной политики / П. С. Дагель // Проблемы повышения эффективности борьбы с преступностью. Сборник. – Иркутск, 1983. – Вып. 3. – С. 26–34.
18. Владимиров В. А. Советская уголовная политика и ее отражение в действующем законодательстве / В. А. Владимиров, Ю. И. Ляпунов. – М. : Юрид. лит., 1986. – 224 с.
19. Основания уголовно-правового запрета: криминализация и декриминализация / В. Н. Кудрявцев, П. С. Дагель, Г. А. Злобин, С. Г. Келина. – М. : Наука, 1982. – 304 с.
20. Piskorski J. Polityka kryminalizacyjna Unii Europejskiej s Polski. W ks. Unijna polityka karna w swietle polskiego prawa / J. Piskorski. – Poznan : Wydawnictwo Poznanskie, 2010. – 343 с.
21. Исмаилов И. А. Преступность и уголовная политика / И. А. оглы Исмаилов. – Баку : Азернешр, 1990. – 305 с.
22. Панченко П. Н. Советская уголовная политика / П. Н. Панченко. – Томск : Изд-во Томск. ун-та, 1988. – 197 с.
23. Миньковский Г. М. Политология борьбы с преступностью (вместо предисловия) / Г. М. Миньковский // Исмаилов И. А. Преступность и уголовная политика / И. А. оглы Исмаилов. – Баку : Азернешр, 1990. – 305 с.
24. Лопашенко Н. А. Уголовная политика / Н. А. Лопашенко. – М. : Волтерс Клувер, 2009. – 608 с.
25. Бабаев М. М. Проблемы Российской уголовной политики / М. М. Бабаев, Ю. Е. Пудовочкин. – М. : Проспект, 2014. – 296 с.
26. Иванов С. В. Уголовная политика Российской Федерации: политико-криминологический и уголовно-правовой аспекты : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / С. В. Иванов. – Екатеринбург, 2006. – 18 с.
27. Устинов В. С. О концепции уголовной политики как научно-учебной дисциплины: Власть и право / В. С. Устинов // Вестник Нижегород. ун-та им. Н. И. Лобачевского. – 2003. – Вып. 26. – С. 393.
28. Борисов В. І. Правова доктрина України. Т. 5. Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку / В. І. Борисов, П. Л. Фріс. – Х. : Право, 2013. – 1240 с.
29. Алексеев С. С. Проблемы теории права. Курс лекций : в 2 т. Т. 1 / С. С. Алексеев. – Свердловск : Сред.-Урал. кн. изд-во, 1999. – 317 с.
30. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, Л. М. Кривоченко та ін. – К. : Юрінком Інтер, 2007.

Транслітерація переліку літератури

1. Danshin I. M. Kriminalna politika: za i proti [The criminal policy: for and against]. Pravo Ukrayini. – 1992, no. 8, pp. 29–31 [in Ukrainian].
2. Melnik M. I. Antikriminogenna politika [Antykryminohenni policy]. Kiev: Ukrayinska entsiklopediya, 2001, 832 p. [in Ukrainian].
3. Kriminalne pravo Ukrayini. Zagalna chastina [Criminal Law of Ukraine. General Part]. Kiyiv: Pravovi dzherela, 2002, 432 p. [in Ukrainian].
4. Zakalyuk A. P. Kurs suchasnoyi ukrayinskoyi kriminologiyi [The course of modern Ukrainian Criminology]. Teoretichni zasadi ta istoriya ukrayinskoyi kriminologichnoyi nauki [Theoretical Principles and History of Ukrainian criminological science]. Kiyiv: Vidavnichiy dim, In Yure, 2007, 423 p. [in Ukrainian].
5. Noviy tumachniy slovník ukrayinskoyi movi [New Dictionary of the Ukrainian language] Kiyiv : Akonit, 1998, 175 p. [in Ukrainian].
6. Fris P. L. Kriminalno-pravova politika Ukrayinskoyi derzhavi: teoretichni, istorichni ta pravovi problemi [Criminal legal policy of the Ukrainian state: theoretical, historical and legal problems]. Kiyiv : Atika, 2005, 329 p. [in Ukrainian].
7. Pravova doktrina Ukrayini [Legal doctrine Ukraine] Kriminalno-pravovi nauki v Ukrayini: stan, problemi ta shlyahi rozvitku [Criminal legal science in Ukraine: state, problems and ways of development]. Harkiv: Pravo, 2013, 1240 p. [in Ukrainian].
8. Frants fon Lyst. Zadachy uholovnoy polytyky. Prestuplenye kak sotsyal'no-patalohycheskoe yavlenye [Tasks uholovnoy policy. As social and crime patalohycheskoe phenomenon]. Moskva: YNFRA-M, 2004, 103 p. [in Russian].
9. Chubynskyy M. P. Kurs uholovnoy polytyky [Criminal Policy Course]. S.-Peterburh: Typohrafiya t-va Obshchestvennaya pol'za, 1912, pp. 1–2 [in Russian].
10. Hohel' S. K. Kurs uholovnoy polytyky v svyazy s uholovnoy sotsyolohyey [The course of the criminal policy in connection with criminal sociology]. Moskva: YNFRA-M, 2010, 385 p. [in Russian].
11. Pyontkovskyy A. A. Nauka uholovnoho prava, ee predmet, zadachy, soderzhanye y znacheniye [The science of criminal law, its subject, objectives, contents and value]. Yaroslavl': Typo-lytohrafiya Э. Н. Fal'k, 1895, 88 p. [in Russian].
12. Pyontkovskyy A. A. Marksyzm y uholovnoe pravo [Marxism and the criminal law]. Moskva: NKYu, 1927, 95 p. [in Russian].

13. Osnovnyye y zadachy sovetskoy uholovnoy polytyky [Fundamentals and objectives of the Soviet criminal policy]. 1929, 155 p. [in Russian].

14. Estryn A. Ya. Razvytye sovetskoy uholovnoy polytyky [The development of Soviet criminal policy]. Moskva: 1933, 244 p. [in Russian].

15. Belyaev N. A. Ponyatyie sovetskogo yspravytel'no-trudovogo prava y osnovnye pryntsypy sovetskoy yspravytel'no-trudovoy polytyky [The concept of the Soviet corrective labor law and fundamental principles of the Soviet forced labor policy]. Leningrad : Vestn. LHU. Seryya ekonomyky, fylosofyy, prava, 1958, no. 5, vol. 1, pp. 118–119 [in Russian].

16. Hertsenzon A. A. Uholovnoe pravo y sotsyolohyya [Criminal Law and Sociology]. Moskva: Yuryd. Lyt., 1970, 286 p. [in Russian].

17. Dahel P. S. Znachenye 26 s'yezda KPSS dlya sovetskoy uholovnoy polytyky [The value of 26 Congress of the CPSU for the Soviet criminal policy] Problemy povysheniya efektyvnosti bor'by s prestupnost'yu [Problems of increasing the efficiency of the fight against crime]. Yrkutsk: Vestn YHU (seryya yekonomyka, pravo), 1983, vol. 3, pp. 26–34 [in Russian].

18. Vladymyrov V. A. Sovet-skaya uholovnaya polytyka y ee otrazhenye v deystvuyushchem zakonodatel'stve [Soviet criminal policy and its reflection in the current legislation]. Moskva: Yuryd. Lyt., 1986, 224 p. [in Russian].

19. Osnovaniya uholovno-pravovogo zapreta: krymynalyzatsyya y dekrymynalyzatsyya [Grounds for criminal legal prohibition: criminalization and decriminalization], Moskva: Nauka, 1982, 304 p. [in Russian].

20. Piskorski J. Polityka krymynalizacijna Unii Europejskiej s Polski. W ks. Unijna polityka karna w swietle polskiego prava, Poznan : Wydawnictwo Poznanskie, 2010, 343 p. [in Russian].

21. Ysmaylov Y. A. Prestupnost' y uholovnaya polityka [Crime and criminal policy], Baku : Azerneshr, 1990, 305 p. [in Russian].

22. Panchenko P. N. Sovetskaya uholovnaya polytyka [The Soviet criminal policy]. Tomsk : Yzd-vo Tomsk. un., 1988, 197 p. [in Russian].

23. Myn'kovskyy H. M. Polytolohyya bor'by s prestupnost'yu (vmesto predyslovyia) [Political fight against crime (instead of the foreword)], Baku : Azerneshr, 1990, 305 p. [in Russian].

24. Lopasheno N. A. Uholovnaya polytyka [Criminal policy], Moskva: Volters Kluver, 2009, 608 p. [in Russian].

25. Babaev M. M. Problemy Rossyyskoy uholovnoy polytyky [Russian criminal policy problems]. Moskva: Prospekt, 2014, 296 p. [in Russian].

26. Yvanov S. V. Uholovnaya polytyka Rossyyskoy Federatsyy: polytyko-krymynolohychesky y uholovno-pravovoy aspekty [The criminal policy of the Russian Federation: political and criminological and criminal-legal aspects]. Ekaterynburh: 2006, 18 p. [in Russian].

27. Ustynov V. S. O kontseptsyy uholovnoy polytyky kak nauchno-uchebnoy dystsypliny [On the criminal policy concept as a scientific discipline]. Vestnyk Nyzhegorod. un. ym. N. Y. Lobachevskoho, 2003, vol. 26, p. 393. [in Russian].
28. Borysov V. I., Fris P. L. Pravova doktryna Ukrayiny [Legal doctrine of Ukraine] Kryminal'no-pravovi nauky v Ukrayini: stan, problemy ta shlyakhy rozvytku. [Criminal legal science in Ukraine: state, problems and ways of development]. Kharkiv : Pravo, 2013, 1240 p. [in Ukrainian].
29. Alekseev S. S. Problemy teoryji prava [Problems of the theory of law]. Sverdlovsk : Sred.-Ur. kn. yzd-vo, 1999, 317 p. [in Russian].
30. Kriminalne pravo Ukrayini. Zagalna chastina [Criminal Law of Ukraine. General Part]. Kiyiv: Yurinkom Inter, 2007. [in Ukrainian].

Фріс П. Л. Політика у сфері боротьби зі злочинністю та кримінально-правова політика у системі суспільних наук

Стаття присвячена аналізу підходів до розуміння в сучасній науці змісту понять «політика в сфері боротьби зі злочинністю», «кримінальна політика», «кримінально-правова політика». Розглядаються підходи до розуміння змісту і взаємозв'язку цих видів внутрішньої політики держави в працях вітчизняних і зарубіжних вчених-правознавців. Формулюється поняття політики в сфері боротьби зі злочинністю як генеральної лінії внутрішньої політики Української держави, що визначає основні напрями, цілі, способи впливу на злочинність шляхом формування кримінального, кримінального процесуального та кримінально-виконавчого законодавства, регулювання практики їх застосування, а також розробки і реалізації заходів, спрямованих на попередження злочинів. При цьому кримінально-правова політика розуміється як системоутворюючий елемент політики держави в сфері боротьби зі злочинністю, що розробляє стратегію і тактику, формулює основні завдання, принципи, напрями та цілі кримінально-правового впливу на злочинність, визначення способів їх досягнення, що виражається в нормах законодавства про кримінальну відповідальність, практиці їх застосування, актах офіційного тлумачення Конституційним Судом України кримінально-правових норм, постановках Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ з питань застосування спеціалізованими судами законодавства про кримінальну відповідальність, судових рішеннях Верховного Суду України з питань неоднакового застосування норм матеріального права.

На підставі аналізу теоретичних понять «наука», «галузь науки», «правова наука» аналізується місце політики у сфері боротьби зі злочинністю та кримінально-правової політики в системі наук, робляться такі висновки.

1. Політика у сфері боротьби зі злочинністю є міжгалузевою (юрідико-політичною) наукою, що вивчає потреби держави в сфері боротьби зі злочинністю,

розробляє пропозиції для формування законодавчих механізмів задоволення цих потреб.

2. Кримінально-правова політика є галузеву наукою кримінально-правового циклу, що вивчає потреби держави у сфері охорони найважливіших суспільних відносин, благ та інтересів особистості способами кримінально-правового впливу за допомогою властивих їй методів криміналізації та декриміналізації, пеналізації та депеналізації, яка розробить пропозиції щодо законодавчого забезпечення задоволення цих потреб.

3. На сьогоднішній день в Україні розроблено основні підходи до розуміння змісту науки політики у сфері боротьби зі злочинністю, створені умови для розробки її доктрини та законодавчої концепції реалізації.

4. Теорія кримінально-правової політики в Україні отримала достатню розробку, яка дозволила сформувати її доктрину. Здійснюється розробка її теоретичних основ за окремими напрямками, аналіз ряду окремих проблем. Це відкриває можливості для розробки і прийняття на законодавчому рівні концепції кримінально-правової політики України на середньочасову (10-річну) перспективу.

Ключові слова: політика у сфері боротьби зі злочинністю, кримінально-правова політика, кримінальна політика, теорія політики у сфері боротьби зі злочинністю, теорія кримінально-правової політики.

Фрис П. Л. Политика в сфере борьбы с преступностью и уголовно-правовая политика в системе общественных наук

Статья посвящена анализу подходов к пониманию в современной науке содержания понятий «политика в сфере борьбы с преступностью», «уголовная политика», «уголовно-правовая политика». Рассматриваются подходы к пониманию содержания и взаимосвязи этих видов внутренней политики государства в трудах отечественных и зарубежных учёных-правоведов. Формулируется понятие политики в сфере борьбы с преступностью как генеральной линии внутренней политики Украинского государства, определяющей основные направления, цели, способы влияния на преступность путём формирования уголовного, уголовного процессуального и уголовно-исполнительного законодательства, регулирования практики их применения, а также разработки и реализации мер, направленных на предупреждение преступлений. При этом уголовно-правовая политика понимается как системообразующий элемент политики государства в сфере борьбы с преступностью, разрабатывающий стратегию и тактику, формулирующий основные задачи, принципы, направления и цели уголовного-правового воздействия на преступность, определение способов их достижения, что выражается в нормах законодательства об уголовной ответственности, практике их применения, актах официального толкования Конституционным Судом Украины уголовно-правовых норм, постановлениях Пленума Высшего специализированного суда Украины по рассмотрению гражданских и уголовных дел по вопросам применения специализированными судами законодательства об уголовной ответственности, судебных решениях Верховного Суда Украины по вопросам неодинакового применения норм материального права.

На основании анализа теоретических понятий «наука», «отрасль науки», «правовая наука» анализируется место политики в сфере борьбы с преступностью и уголовно-правовой политики в системе наук, делаются следующие выводы.

Политика в сфере борьбы с преступностью представляет собой межотраслевую (юридико-политическую) науку, изучающую потребности государства в сфере борьбы с преступностью, разрабатывающую предложения для формирования законодательных механизмов удовлетворения этих потребностей.

Уголовно-правовая политика является отраслевой наукой уголовно-правового цикла, изучающая потребности государства в сфере охраны важнейших общественных отношений, благ и интересов личности способами уголовно-правового воздействия при помощи присущих ей методов криминализации и декриминализации, пенализации и депенализации, разрабатывающая предложения по законодательному обеспечению удовлетворения этих потребностей.

На сегодняшний день в Украине разработаны основные подходы к пониманию содержания науки политики в сфере борьбы с преступностью, созданы условия для разработки её доктрины и законодательной концепции реализации.

Теория уголовно-правовой политики в Украине получили достаточную разработку, позволившую сформировать её доктрину. Осуществляется разработка её теоретических основ по отдельным направлениям, анализ ряда частных проблем. Это открывает возможности для разработки и принятия на законодательном уровне концепции уголовно-правовой политики Украины на среднесрочную (10-летнюю) перспективу.

Ключевые слова: политика в сфере борьбы с преступностью, уголовно-правовая политика, уголовная политика, теория политики в сфере борьбы с преступностью, теория уголовно-правовой политики.

Fris P. L. Struggle against criminality policy and crime prevention policy in the system of social sciences

The article deals with the modern scientific approaches of understanding of the scope of such concepts as «struggle against criminality policy», «criminal policy», «criminal law policy». Ukrainian and foreign scientists' positions of the concepts and correlation between these types of the interior policy of a state have been considered. The concept of the policy of the struggle against criminality as the general line of the interior policy of Ukraine has been formulated. The author underlined, that the struggle against criminality policy determines the main lines, goals and the methods of the influence on crime by forming the criminal law, criminal procedure and penal legislation, regulating the practice of their application, developing and realizing the measures of crime prevention. However, the criminal law policy has been understood by the author as the core element of the state policy in the sphere of the struggle against criminality, which devices strategy and tactics of the criminal law influence on criminality and formulates its tasks, principles, lines and goals. The criminal law policy determines the methods of the achievement of the above-mentioned aspects that are depicting in the criminal legislation norms, practice of their application, their official interpretation in

the acts of the Constitutional Court of Ukraine, in the decisions of the Plenum of the High Specialized Court of Ukraine for Civil and Criminal Cases on problems of the application of the Criminal Code's norms by Ukrainian courts, in the judgments of the Supreme Court of Ukraine on the questions of the irregular application of the norms of substantive law.

On the basis of the analysis of the theoretical notions of «science», «branch of science», «the legal science» the author studied the place of the struggle against criminality policy and the criminal law policy in the system of sciences and made the next conclusions:

1. The struggle against criminality policy is a multisectoral (legal and political) science that studies state requirements in the sphere of the struggle against criminality and develops proposals of formation of the legislative mechanisms of its realization.

2. The criminal law policy is a branch of the criminal law science, which studies the state requirements in the sphere of the most important public relations, benefits and interests of the individual by the way of the criminal law influence with the methods of criminalization and decriminalization (penalization and depenalization) etc.

3. Today the basic approaches of the understanding of the score of the struggle against criminality policy have been developed in Ukraine. The conditions for development of its doctrine and the legislative implementation of the concept have been created.

4. The development of the doctrine of the theory of the criminal law policy provides an opportunity to adopt on the legislative level the concept of the criminal law policy of Ukraine on the average perspective (e. g. for 10 years).

Key words: *struggle against criminality policy, criminal law policy, criminal policy, theory of the policy in the sphere of struggle against criminality policy, theory of the criminal law policy.*